

ALMANYA'DAKİ TÜRK YAZARLARIN HİKÂYELERİNDE TÜRKLERİN ALMANYA'YA UYUMU*

İlyas SUVAĞCI**

Özet

Göç, insan hayatında önemli değişiklikler oluşturur. Göçmenler farklı bir dil, din ve kültüre sahip bir ülkede hayatlarına devam ederken kendi değerlerini bir anda bırakamazlar. Bu nedenle onların göç ettikleri topluma uyumu uzun soluklu bir süreci kapsar. 1961 yılında Türkiye'den Almanya'ya işgücü nedeniyle çalışmaya giden Türkler uyum konusunda ciddi sorunlar yaşamışlardır. Almanların, gelenlerin insani özelliklerini görmezden gelip onları sadece işgücü olarak görmesi Türklerin kendi içlerine kapanmalarına neden olmuştur. Göç sonucu Almanya'ya giden Türk yazarların, göç konusunu ve sonuçlarını edebi eserlerinde işlemeleri bu eserlerin Göçmen Edebiyatı'na dâhil edilmelerini sağlamıştır. Bu çalışmada ekonomik, siyasi, ailevi gibi nedenlerle Almanya'ya göç eden on altı Türk yazarın 23 eserindeki 39 hikâyede uyum konusunun nasıl ele aldıkları incelenmiştir. Türk yazarlarının, eserlerinde; Türklerin Almanya'ya uyum konusunda yaşadıkları sorunları, Almanların göçmen karşıtı politikalarının Türkler üzerindeki etkileri ve buna karşı gelişen tepkiler, kuşak çatışmasından dolayı Türklerin Almanya'ya uyum sağlama-larında ortaya çıkan sorunları nasıl ele aldıkları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Almanya'ya Göç, Göçmen Edebiyatı, Uyum, Hikâye.

Gönderilme Tarihi: 29.04.2019

Kabul Tarihi: 15.06.2019

* Bu makale 2018 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan *Almanya'ya Göçün Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerine Yansımaları (1961-2001)* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: ilyascembeli@gmail.com ORCID: 0000-0001-6409-1229

THE ADAPTATION OF TURKS TO GERMANY IN THE TALES OF TURKISH WRITERS IN GERMANY

Abstract

Migration creates important changes in human life. Immigrants cannot give up their values at a time when they live in a country with a different language, religion and culture. For this reason, their adaptation to the society they have migrated takes a long time. Turks who went to work in Germany as labor force in 1961 experienced serious problems in adaptation. As Germans ignored that they were human beings and saw them as mere labor force has caused the Turks to close themselves. In this study, 16 Turkish writers who migrated to Germany due to economic, political and family reasons have examined how the adaptation issue is told in 39 stories of 23 works. It is examined how Turkish writers tell the problems of Turks in adaptation to Germany, the effects of the anti-immigrant policies of the Germans on the Turks and the reactions against it, the problems arising from the generation conflict.

Key Words: *Migration, Migration to Germany, Migrant Literature, Adaptation, Story.*

GİRİŞ

İbrahim Sirkeci ve M. Murat Yüceşahin göçü; “toplumsal, ekonomik ve kültürel değişmelere eşlik eden ve nüfusun mekânsal dağılımını yeniden şekillendiren bir dinamik” olarak tanımlarlar (Sirkeci vd., 2014: 2). Göçler sonucunda hem göç veren hem de göç alan yerleşim yerinde; demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler görülür. Göçler sonucunda ortaya çıkan bu değişimler, insanların hayatlarında da köklü değişiklikler oluşturur. Türkiye’den Almanya’ya olan göç sonucunda başta göçmen işçiler ve aileleri olmak üzere onların hayatlarında önemli değişiklikler görülmüştür. Türklerin Batı’ya olan göçleri çok eskiye dayanmakla birlikte Avrupa’ya ve Almanya’ya olan Türk göçü, Türkiye ile Almanya arasında 1961’de imzalanan işgücü anlaşması ile resmi bir nitelik kazanmıştır. Türkiye ile Almanya arasında imzalanan bu anlaşmada göçün geleceğine dair bir planlama yapılmadığı için göç eden işçiler burada sorunlarla karşılaşmışlardır. Bununla birlikte Türkiye’de yaşanan askeri darbeler, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık gibi nedenlerden dolayı Almanya’ya göç edenlerin çoğu geri dönmemiştir. Buna bağlı olarak 1961’den günümüze Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerin sayısı milyonları bulmuştur. Almanya’da, Türkiye’dekinden farklı bir kültür ortamında kalan Türkler burada; dil, kimlik, din, barınma, sağlık, eğitim, yabancı düşmanlığı, uyum, oturma ve çalışma izinleri gibi konularda ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır.

TDK Türkçe Sözlük’te ‘bütünleşme’ olarak açıklanan uyum, Oxford İngilizce sözlükte “*Bir şeyi bir bütün oluşmak için başka bir şeyle birleştirmek*” (Aktaran Unutulmaz, 2015:143) olarak tanımlanır. Bu tanımlardan hareketle meseleye, göçmenler ve onların henüz dahil oldukları toplum açısından bakıldığında uyum “*göçmenlerin yeni katıldıkları topluma eklenerek, o toplumun bir parçası hâline gelmeleri*” (Unutulmaz, 2015: 143) şeklinde anlamlandırılabilir. Genel olarak uyumdan göçmenlerin, ait olduğu toplumdaki ayrılıp yeni katıldığı toplumun bir parçası hâline gelmesi beklenir; ama günümüzde teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan ulus-ötesi ilişkilerle göçmenler, hem yeni katıldıkları toplumun hem de içinden çıktıkları toplumun değerlerini aynı anda yaşarlar. Bu nedenle uyum kavramının daha geniş bir şekilde ele alınması gerekir. Bu konuda K. Onur Unutulmaz şöyle der:

“(...) Unutulmaması gereken temel nokta ‘göçmen entegrasyonu’nun objektif ya da ampirik olarak tanımlanabilecek statik bir kavram değil, anlamı ve erişilme yolları sürekli evrilen, içinde bulunduğu tarihsel-siyasi-sosyal-hukuksal bağlama son derece bağlı ve bağımlı, ‘siyasi içerikli bir toplumsal proje’ olduğudur...” (s.144)

Almanya'daki Türkler ise Onur Unutulmaz'ın görüşlerinin aksine göçün ilk yıllardan itibaren uzun süre aynı yerleşim yerlerinde bir araya gelip kendi kültürlerini ve Türkiye'deki hayatlarının aynısını Almanya'da sürdürmüşlerdir. Bu nedenle Almanya'daki Türk göçmenler göçün ilk yıllarında uyum konusunda ciddi sorunlar yaşamışlardır. Yusuf Adıgüzel, Türklerin Alman toplumu içinde oldukları hâlde ev sahibi kültür karşısında kendi kültürlerini koruma ve yaşatmak için kimi mahallelerde yoğun bir şekilde bir araya gelip yaşam alanları oluşturmalarını uyuma ve asimilasyona karşı direnme ve bariyerler kurma şeklinde yorumlar. Almanya'da gerçek anlamda bir Türk gettosu yerine Türklerin yoğun yaşadıkları mahallelerin olduğunu belirten yazar, bu durumu; akrabalara yakın olma, kültürel ürünlere daha kolay ulaşma ve hayatın daha ekonomik olması gibi nedenlerden kaynaklandığını belirtir:

"(...) Bu 'etnik oyuk'lar bireylere kendi ana dillerini rahatça konuşma, örf ve adetlerini yaşama fırsatı sunmaktadır. Paralel yaşam tarzı bir taraftan bireylerin kendi tercihleri olarak karşımıza çıkarken, Alman devleti için ise uyumun önündeki en önemli engel olarak görülmektedir..." (2011: 51)

Toplumsal bir olgu olan göç, birçok edebi eserde birinci derecen tema olarak işlenmiştir. Göçün edebiyata kaynaklık etmesi, *Göçmen Edebiyatı* denilen yeni bir edebiyat türünü ortaya çıkarmıştır. Bu edebiyat; değişik nedenlerden dolayı göç etmiş yazarların kendi ülkesi dışında yazdıkları eserlerden oluşur. Göç eden yazarlar eserlerinde; bizzat yaşadıkları göç sürecini ve sonuçlarını, gittikleri ülkede yaşadıkları sorunları, maruz kaldıkları durumları anlatırlar. Göçmen Edebiyatı'nda genellikle göçmenlerin kendi ülkelerine dair hatıraları, göç ettikleri ülkede maruz kaldıkları ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, yerinden edilme ve köklerinden koparılma durumlarına bağlı olarak ortaya çıkan kimlik arayışı gibi konular anlatılır. Bu edebiyatta ilk eser veren yazarlar kendi dillerinde yazarken onlardan sonraki nesiller ise çoğunlukla göç ettikleri ülkenin dili ile yazarlar. Bu durum her iki dönemdeki eserlerin içeriklerine de yansır, ele alınan konular farklılaşır. Cemal Sakallı, göçerin ve göç edilen ülkenin coğrafi-kültürel kimliği ile birlikte kavram-sallaştırıldığını, örneğin Avrupa'da yaşayan ve ikinci dilde eser veren göçmenlerin oluşturduğu edebiyatların; *Magrip-Fransız Edebiyatı*, *Hint-İngiliz Edebiyatı*, *Türk-Alman Edebiyatı* şeklinde adlandırıldığını belirtir (2018: 14). Sakallı'nın belirttiği ülkeler dışında Çarlık Rusya'sının yıkılmasından sonra muhalif birçok yazarın Türkiye, Fransa, Batı Almanya ve Çin'e kaçıp buralarda oluşturdukları *Rus Göçmen Edebiyatı* (Üçgül, 2006) ve Lübnan, Suriye, Filistin, Ürdün'den Kuzey ve Güney Amerika'ya göç eden yazarların oluşturduğu *Mehcer Edebiyatı* (Yazıcı, 2002) da dünyadaki göçmen edebiyatları arasında gösterilebilir.

Türkler yıllar içerisinde Almanya'da; sanat, edebiyat, sinema, spor, siyaset, yayıncılık gibi birçok alanda önemli başarılarla imza atarlar. Almanya'da gittikçe artan Türk nüfusuna paralel olarak burada ortaya çıkan bir Türk edebiyatı varlığından bahsedilebilir. Bu edebiyatı oluşturan yazarlar; ekonomik, siyasi, ailevi nedenlerle ya da daha iyi bir eğitim almak için Almanya'ya göç etmişlerdir. Giden yazarlardan bazıları sonradan Türkiye'ye dönmüş olsa da çoğu Almanya'da kalmıştır. Almanya'daki Türk edebiyatını oluşturan yazarların gruplandırılmasında olduğu gibi bu edebiyatın adlandırılmasında da ortak bir görüşten bahsedilemez. Almanya'daki Türklerin de dâhil olduğu göçmenlerin bir zaman sonra ülkelerine döneceklerini düşünen Almanlar, göçmenlerin edebiyatlarını önce *Konuk İşçi Edebiyatı* şeklinde adlandırır. Sonradan onların gittikçe kalıcılılaşmasına bağlı olarak bu edebiyat için *Yabancılar Edebiyatı (Literatur der Fremde)*, *Göçmen Edebiyatı (Migrantenliteratur)*, *Kültürlerarası Edebiyat (İnterkulturelle Literatur)* gibi adlandırmalar kullanılır (Kuruyazıcı, 2001: 10). Erkan Zengin, Almanya'daki Türk yazarların; Almanya'ya gelme nedenleri, buraya hangi yıl geldikleri, eserlerinin yayım tarihi, eserlerinde işledikleri konular, kullandıkları dil ve üslup gibi kıstaslara göre farklı dönemler içerisinde değerlendirilebileceğini belirtir (2010: 333-334). Bu durum, Almanya'daki Türk Göçmen Edebiyatı'nı bir bütünlük içerisinde değerlendirmenin mümkün olmadığını göstermektedir. Türkiye'de iken yazarlığa başlayan ve Almanya'ya gittikten sonra da yazmaya devam eden; Bekir Yıldız, Fakir Baykurt, Füzün, Aysel Özakin, Dursun Akçam, Fethi Saavaşçı, Yusuf Ziya Bahadın, Güney Dal gibi yazarlar ve Almanya'da yazarlığa başlayan; Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Habib Bektaş, E. Sevgi Özdamar, Renan Demirkan, İhsan Atacan, Akif Pirinççi, Levent Aktoprak, Zehra Çırak, Birol Denizli, Doğan Füzünbay, Zafer Şenocak gibi Almanya'daki Türk yazarlardan bahsedilebilir (Aytaç, 1996: 385-386). Bu sınıflandırmanın dışında; ekonomik, siyasi, eğitim, ailevi, memuriyet gibi nedenlerden dolayı Almanya'ya göç eden; Gönül Özgül, Gülseren Heydorn, Haydar Işık, Hüdayi Ülker, Molla Demirel, Muammer Bilge, Özdemir Başargan, Reşat Karakuyu, Rıza Hekim gibi yazarlar vardır.

Almanya'daki Türk yazarlar ve diğer göçmen yazarların eserlerinden oluşan edebiyat Almanlara, ülkelerindeki çok kültürlülüğü tanıma ve kültürlerarası diyalogu sağlama fırsatını verir. Almanlar, Türk yazarların da dâhil olduğu ülkelerindeki göçmenlerin oluşturduğu bu edebiyat aracılığıyla; *"birlikte yaşadıkları kültürün insanlarını tanıma, yeni bakış açıları edinme, ülkelerindeki kültürel zenginleşmenin farkına varma, kendilerini tanıma, yanlışlarını bulma ve doğru bildiklerini yeniden sorgulama"* (Polat, 1992: 12-13) olanağına kavuşabilirler. Almanya'daki Türk yazarlar da eserlerinde Türklerin Alman toplumuna uyum

sağlayamamalarının nedenlerinden bahsederler. Onlar böylece yaşadıkları sorunları Almanlara duyurmayı amaçlarlar (Oraliş, 1992: 10).

Türklerin Almanya'ya uyumunu anlatan hikâyeler; Almanya'ya Uyum Sağlayamayanlar, Kendi Değerlerinden Ödün Vererek Uyum Sağlayanlar ve Buna Karşı Çıkanlar, Kuşak Farkından Kaynaklanan Sorunlar olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Bu çalışmada incelenen yazarların eserleri ve bu eserlerdeki hikâyelerin hangileri olduğunu belirten tablo hazırlanmıştır.

1. Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerinde Türklerin Almanya'ya Uymu

1.1. Almanya'ya Uyum Sağlayamayanlar

Çalışmamızda; Aysel Özakin, Bekir Yıldız, Dursun Akçam, Fakir Baykurt, Fethi Savaşçı, Gönül Özgül, Gülseren Heydorn, Habib Bektaş, Haydar Işık, Hüdaî Ülker, Molla Demirel, Muammer Bilge, Özdemir Başargan, Rıza Hekim, Y. Ziya Bahadınlı ve Yüksel Pazarkaya gibi yazarların 23 eserindeki 39 hikâye incelenmiştir. Söz konusu hikâyelerde kimi zaman Türklerin yaşadıkları kentten hatta mahalleden dışarı çıkmadıkları anlatılır. Bu nedenle Türkler, Almanya'ya ve Almanlara dair çok az şey bilirler. Ev ve işyeri arasında geçen hayatlarında onlar, zaman bulamadıkları için ya da para harcamamak için Almanya'yı gezmezler. Türklerin Alman toplumuyla bir araya geldikleri mekânlar; fabrikalar, hastaneler ya da resmi kurumlarla sınırlıdır. Yabancı düşmanlığından ya da ekonomik sebeplerden dolayı Türkler, genellikle Almanların kalmak istemediği eski evler ya da mahallelerde yaşarlar. Bu nedenle bazı semtlerdeki Türklerin sayısı Almanlardan fazladır. Bu yerleşim yerlerine ilk defa gelen biri Türkiye'de olduğunu sanır. Öyle ki Türkler, memleketteki hayatlarının neredeyse aynısını buralarda sürdürürler. Bahçe ve ekim dikim işleriyle uğraşmaya devam ederler. Sokakta, çarşı pazarında hemen hemen herkes Türkçe konuşur. Mutfaklarda Türk yemekleri yapılır, sokaklarda lahmacunlar yenir. Türkçe gazeteler dağıtılıp okunur. Toplu taşıma araçlarında ve istasyonlarda yüksek seste Türküler dinlenir. Komşuluk ilişkilerinde Türkiye'deki geleneksel yapı korunmaya çalışılır. Taksi şoförleri müşteri toplamak için çığırkanlık yapar, sormadan müşterilerin bavullarını taksilere atar. Türkiye'de olduğu gibi devlet memurlarına rüşvet teklif edilir. Almanya'da da olsalar “nâmus cinayetleri” işlenir.

Fakir Baykurt; “Yeni Cami”, “Sigarayı Bırakınca”, “Kardeşimin Yitmesi”, “Et Kesimi”, “Dokuztaş” ve “Rur Havzası”nda Türk Bahçeleri” adlı hikâyelerinde Almanya'ya gelen Türklerin aynı yerleşim yerlerinde toplandıkları, kendi hayat

anlayışlarını Türkiye’de olduğu gibi Almanya’da da sürdürdüklerini, her yerde Türkçe konuştukları ve yaşadıkları yerden hiç dışarı çıkmadıkları için Almanya hakkında hiçbir şey bilmediklerini anlatır.

“Yeni Cami” hikâyesinde Koca Mustafa; ailesiyle birlikte Almanya’nın Duisburg şehrine gittiklerinde Almanların birer ikişer iyi mahallelere taşındıklarını ve onlardan boşalan evlere Türklerin yerleştiklerini söyler. Zaman içerisinde mahallelerinin, Türkiye’deki bir mahalleden farksız bir hâl aldığını anlatır. Buraya ilk defa gelenlerin kendilerini Türkiye’de sandıkları; bakkalları, kasapları ve terzileri ile Almanya’daki küçük bir Türkiye manzarası anlatılır.

“Sigarayı Bırakınca” adlı hikâyede dış alım satım bürolarının önünde ellerinde bavulları ile bekleyen Türklerin, bir taraftan lahmacun yiyip diğer taraftan yüksek sesle konuştuklarından bahsedilir. Bir çocuk da günlük Türkçe gazeteleri satmak için bağıarak Türk işçiler arasında dolaşır. Bu durum hikâyede, manzara tipi bir Anadolu kasabası veya şehri atmosferinin hakim olduğunu göstermektedir.

“Kardeşimin Yitmesi” hikâyesinde, küçük oğlu kaybolunca Rıfat polise haber verir. Polisler çocuğu bulup getirir ve aileye teslim eder. Rıfat, bunun karşılığında polisler elli mark verir. Onlara, bu parayla bir yemek yemelerini söyler. Polisler ise böyle bir şeyin Almanya’da olmadığını, kendi görevlerini yerine getirdiklerini söyler ve parayı almazlar.

“Et Kesimi” hikâyesinde Baki’nin annesi, yaşadıkları Oberhausen’den dışarı hiç çıkmadığından Dinslaken’in adlı yerin havası suyu güzel bir yayla olarak düşünür. İsmet, Baki’nin babasına Dinslaken’e gelip gelmeyeceğini sorar. Adam, evinde dinlenmek istediğini söyleyince karısı ona; “*Gidip biraz hava alsan iyi olurdu.*” der. Karısının bu sözüne çok kızan adam “*Almanya’da nerde hava? Araya girip bilir bilmez konuşma!..*” der. (s.59)

“Dokuztaş” adlı hikâyede Bergkamen ve Kamen adlı yerleşim yerlerinin toplam nüfusu 96 bin iken bunun 10 bininin Türk işçiler olduğu anlatılır. Sokakların; karaşlı, uzun saçlı, güzel kızlarla doluğu ve parklarda Anadolu’dan gelen yanık sesli delikanlıların dolaştığından bahsedilir.

“Rur Havzası’nda Türk Bahçeleri” hikâyesinde Türklerin topraktan kolayca ayrılıp “makinelere dünyasına” alışamadıkları anlatılır. Mevlüt, “Bahçeler Birliği”ne başvurduğu hâlde ona bahçeli bir ev verilmez. O da oturduğu evin sokağına bakan küçük alanda; biber, soğan, maydanoz eker. Mevlüt’ün, bitkileri sulamak için bıraktığı su Alman komşusunun ahşap evinden içeri girer. Komşusu Mevlüt’ü şikâyet eder. Polisler onu karakola götürür. Mevlüt durumu anlatır, olay basına “Türklerin bir türlü topraktan kopamadıkları ve makine dünyasına

alışamadıkları” şeklinde yansır. Bu olaydan sonra Türk işçilere, şehrin dışında bir alan bahçe olarak tahsis edilir. Türkler de bahçelerini yeşillendirir ve gittikçe güzelleşen bu bahçelerin ünü Almanya'ya yayılır.

Gönül Özgül'ün “Biri Vardı Mutlaka” adlı hikâyesinde hikâye kahramanı kadın, Frankfurt Havaalanı'ndan kaldığı yurda gitmek için trene doğru yöneldiğinde dışarıda Türk taksicilerin; “Götürüyoruz! Götürüyoruz! Mainz, Wiesbaden, Bingen, Köln, Frankfurt!” (s.52) diye bağırduklarını duyar. Almanya'da taksi şoförleri bu şekilde hiç bağırmadıkları için kadın, bir anda Sirkeci'de olduğunu düşünür. Bir taksici, kadına nereye gideceğini sormadan onun bavullarını bagaja atar.

Yüksel Pazarkaya'nın “Yargı” adlı hikâyesinde Hasan'ın, kız kardeşi hakkında dedikodu yayan Sadık'ı öldürmesinden bahsedilir. Turist olarak Almanya'ya gelen Sadık, burada kalabilmek için gerekli işçilik iznine sahip olan Aliye'ye evlenme teklifinde bulunur ama reddedilir. Bu nedenle Aliye'nin Abuzer ile birlikte olduğu dedikodusunu yayar. Aliye'nin kardeşleri Hasan ve Hüseyin meseleyi açıklığa kavuşturmak için Aliye'yi ve Abuzer'i çağırır. Her ikisi de bunun gerçek olmadığını, bu yalanın Sadık tarafından uydurulduğunu söyler. Bunun için Kur'an'a el basıp yemin ederler. Hasan, “namus lekesini kan temizler” deyip Sadık'ı öldürür. Hasan'ın dâvâsına bakan Alman yargıç yaşanan olayı öğrenince ne diyeceğini şaşırır:

“(...) Zamanda ortaçağa yolculuğa çıkmış sanıyordu kendisini. Bu ne biçim bir ilkelikti. Hasan, bir söylenti yüzünden, köylüsü Sadık'ın canını bıçak darbesiyle almıştı...” (s.71)

Y. Ziya Bahadınlı, “Çilli de Çilli” adlı hikâyesinde Berlin'in Kreuzberg semtinde değişik kültürlerle sahip milletlerin bir arada yaşadıklarından bahseder:

“(...)Kreuzberg, Berlin'e gelen Doğulu, Batılı herkesin uğrağıydı. Bir bakıma Sirkeci'ydi, belki de Kasımpaşa. Kotbusser Tor U-Bahn Durağı da günün her anı dolup taşan bu yerin bir gümrük kapısı. İstedğin zaman, Arap maşlahlı Türklerle, çarşafı kadınlarla, özensiz giysili Alman ilericileriyle, omuzlarında kamera çantası sinemacılarla, saçları horoz ibiği Punk'larla, Haus Bezetzer'lerle ve işe giden, işten dönen elleri torbalı yabancı işçilerle karşılaşabilirdin...” (s.52)

Yaşar Aydın, Türkiye'den Almanya'ya giden kırsal kökenli göçmenlerin burada sanayileşmiş Alman toplumuna ve büyük şehir yaşamına katıldıklarını ve ciddi bir modernleşme sürecinden geçtiklerini belirtir (2012: 34-38). Bekir Yıldız'ın hikâyelerinde de Türkiye'den Almanya'ya göç eden kırsal kökenli işçilerin henüz Türkiye'de şehir hayatına bile uyum sağlayamadan bir anda kendilerini Almanya'da bulduklarından bahsedilir. “Demir Bebek” hikâyesinde Seyyit ve

ailesi, köylerinden çıkıp ilk defa trene binip İstanbul'a giderler. Seyyit'in eşi treni kara yılanı benzetir. Kocasına ona uçakla Almanya'ya gideceklerini söyler. Adam, uçakta yolculuk etmeyi bir atmacanın karnında uçmaya benzetir. Yıldız'ın "Kör" adlı hikâyesinde ise Münih'te trenden indiklerinde babası oğlu Seyfettin'e eşyalarını sırtlamasını söyler. Oğlu ise Almanya'da işlerin farklı olduğunu, eşyaların arabayla götürüleceğini söyler.

Almanya'ya uyum sağlama ya da sağlamama konusunda kimi yazarlar eleştirilerini Türklere yöneltir. Bu eleştirilerde, Almanlardan farklı bir hayat anlayışına sahip olan Türklerin Türkiye'de nasıl yaşıyorlarsa bunu Almanya'da da sürdürmek istemeleri; bu yüzden komik duruma düşmelerine dikkat çekilir. Bunun yanında Almanlarla göçmenlerin evlenmelerinin önündeki engeller, kimi zaman da göçmenleri toplum dışına ittikleri için bazı Almanların kendi toplumlarına yönelttikleri eleştirilerden bahsedilir.

Fethi Savaşçı "Şef Josef'in Köpeği" ve "Birinci Kata İnemem" adlı hikâyelerinde Almanya'ya uyum sağlamayı güçleştiren nedenlerden bahsederken Almanlardan kaynaklanan sorunlardan çok Türklerin bu konudaki eksikliklerini hikayenin olay örgüsünde gözler önüne serer. Almanya'ya giden Türkler alaf-ranga tuvaleti kullanmada zorluk yaşarlar. "Şef Josef'in Köpeği" adlı hikâyede tuvaletlere; Türkçe, İtalyanca ve Yunanca "Helâları temiz tutunuz, yerlere tükürmeyiniz!" yazdığından bahsedilir. Türklerin, alaf-ranga tuvaleti kullanamadıkları için yaşadıkları sorunlar şu şekilde anlatılır:

"(...)Erkek helâlarında Türkler, oturaklı helâları bilmediğinden, işini oturmağın üstüne çıkıp da görüyordu. Bu yüzden plastik oturaklar kırılıyor, sağı solu da fazla kirleniyordu. Türkiye'deki helâların büyük çoğunluğu yerde olduğundan, oturaklı helâ olmadığından, yani oturaklı helâlarda işlerini görmek Türklere başlangıçta çok zor gelmişti. Türk işçilerin bir kısmı, tazyikli suyun helâyâ döküldüğü yerden, kâğıt ıslatıyor, k...nı siliyordu. Bir başka helâ kağıdıyla da k...nı kurulu-yordu. Pek çoğu da kâğıt kullanarak işini görüyordu..." (s.52)

"Birinci Kata İnemem" adlı hikâyede yabancılik duygusunun işçileri yiyip bitirdiğine ve yabancı işçilerin dertlerini anlatabilmeleri için çok çabalamaları gerektiğine dikkat çekilir. Yabancı işçilerin "kendilerini sevdirmeleri" aslında uyum konusu ile de ilişkilidir:

"(...)Yabancı bir işçinin kendini sevdirebilmesi için çok güç harcaması gerek. Kolay olmuyor bu. İşe geç kalmamak, erken bırakmamak, verimi düşürmemek, kavga etmemek, yerlere tükürmemek, her yönü temiz tutmak, çok içip çevreyi te-

dirgin etmemek; köpeklere, çiçeklere, ağaçlara, her şeye saygılı bulunmak, sabırlı olmak pek kolay olmuyor biz Akdeniz çocukları için...” (s. 94)

“Lumpen Ömer” adlı hikâyede ise Fethi Savaşçı kendi toplumunun değerlerini Almanya’da sürdüren Türkleri eleştiren Ömer’in başına gelenlerden bahseder. Ömer, tramvay durağında bekleyen birkaç Türk işçinin, kendi aralarında konuşup teypte çalan acıklı bir Türküyü dinlediklerini, Türkleri bu şekilde gören Almanların da gülüp geçtiklerini görür. Ömer, onlara “Neden bu radyoyu sonuna kadar açıyorsunuz? Almanlar mecbur mu bizim acıklı türkülerimizi dinlemeye? Bizi buralarda rezil etmeye ne hakkınız var?” der. İşçiler, Ömer’e hakaret eder ve onu dövmek için yeltendiklerinde Ömer oradan kaçır.

Dursun Akçam, “Afgane” adlı hikâyesinde Alman bir kadın ile göçmen bir erkeğin ilişkisinin önündeki engeller ve Alman kadının neden bir göçmen ile uzun süreli ilişki kuramayacağı uyum sorunu çerçevesinde anlatılır. Renate, erkek arkadaşı Üzeyir’in Alman toplumu ile uyum sağlayamadığını ileri sürüp ondan ayrılır. Renate, ayrılmasının nedenleri şöyle açıklar:

“(...) Yaşadığı toplumla uyumlu, uygar bir kişi sayılmazdı. Dili yetersizdi, sosyal ilişkileri yetersiz. Üstelik kara kaşlı bir yabancı! ‘Eşim, arkadaşım!’ diyerek onunla nereye gidebilir, kiminle tanıştırabilirdi? Çok yakın bir iki arkadaşı dışında, Üzeyir’le olan ilişkisini kimse bilmezdi. Sokağa birlikte çıktıkları zaman gözler üstüne çevrilir, utanırdı. Umut verici bir başka yanı da yoktu...” (s.11-12)

Habib Bektaş, “Ulli ve Hasan Amca” adlı hikâyede bir Almanın gözünden, göçmenlerin ve toplumun dışına itilmiş Almanların ortak özelliklerinden bahseder. Bektaş, yalnızca göçmenlerin değil kimi Almanların da kendi toplumuna uyum sağlamada sorun yaşadıklarına dikkat çeker. Söz konusu hikâyede Ulli, Türklere ait meyhaneye severek gitmesini; buranın bir Türk meyhanesi olması dolayısıyla buraya gelen yabancıların da kendisi gibi ‘lânetli’ olmakla açıklar. Ulli, Alman olduğu hâlde kendisini Almanya’da yabancı gibi hissettiğini söyler:

“(...) Bu düzen, beni dışladığı gibi sizi de dışlamış. burası bir Türk meyhanesi...Türkler de geliyor, kovulup horlananlar, benim gibi istenmeyenler. Bak bak, kimliğime bak, Almanım, oku! Ama yetmiyor Alman olmak, beni bu düzenle bütünleştiremiyor. Belki ben sizden daha yabancıyım bu ülkede! Anlıyor musun, daha yabancı!..” (s.25)

Muammer Bilge “İzin” adlı hikâyede Helmut’un, Almanya’daki İtalyanları ve Türkleri Almanya’ya uyum konusunda karşılaştırmasını işler. Helmut; İtalyanların, Almanlarla aynı dine inanmaları ve Avrupalı olmalarından dolayı Türklere göre Almanya’ya daha iyi uyum sağladıklarını söyler.

1.2. Kendi Değerlerinden Ödün Vererek Uyum Sağlayanlar ve Buna Karşı Çıkanlar

N. Ceyhan Akça Almanya'daki Türk yazarların eserlerinde, uyum sağlamayı ve Almanlara benzemeyi yadırgayarak vurguladıklarını belirtir (2015: 471). Kimi hikâyelerde Almanya'daki Türklerin, Alman toplumuna uyum sağlamaları onların kendi kültürlerinden uzaklaşması şeklinde anlatılır ve bu durum eleştirilirken kimi hikâyelerde de olay örgüsü ne yaparsa yapsınlar Almanya'da yabancı oldukları ve öyle gördükleri gerçeğini değiştiremeyeceklerine inanan kişiler üzerine kurulur. Son kategoridekilerde ne kendi toplumlarında ne de Alman toplumunda tutunabildiklerini düşünürler. Bu hikâyelerde Türk toplumunun ve bilhassa Alman toplumunun uyum konusuna olan yaklaşımı eleştirilir. Kimileri de Almanya'daki hayat standartları Türkiye'den çok daha iyi olduğu hâlde ne yaparlarsa yapsınlar kendilerini Almanya'da yabancı hissederler.

Haydar Işık, "Ekim Bayramı" ve "Elmas" adlı hikâyelerinde Almanların Türklere beklediği uyumun aslında onların kendi değerlerini unutmak olarak yorumlar ve konuya eleştirel yaklaşır.

"Ekim Bayramı" adlı hikâyede Ahmet'in Almanlara benzemek için her şeyi yaptığı hâlde bir türlü onlara yaranamadığından bahsedilir. Almanya'nın Bavyera eyaletinde Ekim ayında yapılan bayramda insanlar eğlenir. Münih'te çalışan ellili yaşlardaki Ahmet Öztürk de her yıl Ekim ayını ve bu bayramı dört gözle bekler. Ahmet, Bavyeralılara benzemek için onlar gibi giyinmeye özenir. Her yıl Bavyera giysileriyle bu bayrama katılır. Tıpkı Almanlar gibi tüylü fötürünü kafasına geçirip sokağa çıkınca Almanlara çok benzer. Ahmet, Türklerin yıllardır Almanya'da oldukları halde Almancayı öğrenmemiş olmalarını yadırgar ve onların konuşmalarının Tarzanca olduğunu söyler. Almanya'daki Türkler için "odun gelmiş odun gidecekler" (s.68) der. Almanca konuşurken tıpkı Bavyeralılar gibi ağzını yayanlaştırır. Ses tonunu onlara benzetir ve onlar gibi Almanca konuşmakla övünür; böylece Almanlardan bir farkının olmadığını düşünür. Türklere farklı olduğunu göstermek için çok çabaladığı halde Alman arkadaşları Türklere söyledikleri aşağılayıcı sözleri ona da söyler; ama Ahmet her defasında işi pişkinliğe vurur. Böyle durumlarda Ahmet'in yüzünü sahte bir tebessüm sarsa da üzüntüsü gözlerinden okunur. Bir gün Alman arkadaşlarıyla birlikte bira içerken yan masadan biri, Türkler hakkında ırkçı ve ayrımcı fıkralar anlatır. Ahmet, arka arkaya bira şişelerini kafasına dikip öfkesini dindirmeye çalışsa da sinirden elleri titrer. Daha fazla dayanamaz. Bıçağını çıkarır ve fıkrâ anlatan Alman'ın üzerine doğru yürür. Masada oturanlara 'Domuz' der ve oradan çıkar.

“Elmas” adlı hikâyede hikâyenin kahramanı Elmas, öğretmenlerine ve okul yönetimine annesinin; her hareketini kontrol ettiğini, kendisinden Türk-Müslüman geleneklerini sürdürmesini ve hiç görmediği biriyle kendisini evlendirmek istediğini söyler. Bu nedenle on sekiz yaşına girer girmez evini terk edip devlet korumasındaki “gençler evine” gitmek istediğini anlatır. Almanların, bu konuda Elmas'a olan yaklaşımları şöyle anlatılır:

“(...) Gençlik dairesi, öğretmenler, müdür, müdür yardımcıları, doktorlar, yargıçlar, herkes ama herkes onu haklı buluyorlardı. Bir kez iyi “entegre” olmuştu. Anadolu'nun geri kalmış ilkel annesiyle uyum olanaksızdı. Avrupalı uygar Elmas'ı okuldan sonra gençler evine verme kararı alındı. Onu korumak gerekir dediler...” (s.34)

Habib Bektaş “Şey” adlı hikâyede çocuklarıyla ve Almanlarla sorunlar yaşayan ve kendi değerlerinden ödün veren Ali Korkmaz'ın düştüğü trajikomik durumdan bahseder. Ali, kimi zaman çocuklarına Türkiye'den bahseder. Ali üzüntülü şeyler anlatıp kendisi ağlamak üzere iken çocuklarının güldüğünü; buna karşılık gülünecek, mutlu olunacak durumlardan bahsettiğinde de çocukların kendisine boş gözlerle baktıklarını söyler. On sekiz yaşına giren oğlu bir gün evini terk eder. Bu duruma çok üzülen Ali, bir baba olarak oğlunu evlendirmesi gerektiğini ona söyleyince çocuk babasına gülererek “Kız arkadaşım var benim” (s.128) der. Ali, Almanya'da mutsuz olmasının yıllarca burada yaşadığı hâlde görünüşünün hâlâ köyündeki gibi olmasından kaynaklandığını düşünür. Bu nedenle bir kuaföre gider. Saçlarını Almanlarınkı gibi kestirip boyatır, bıyıklarını kestirir. Onu bu hâlde gören arkadaşları ona çok gülerler.

“Ulli ve Hasan Amca” adlı hikâyede ise Bektaş, yirmi yıldır Almanya'da olan ve Almanca bildiği halde tek bir kelime Almanca konuşmayan Hasan Amca'dan bahseder. Almanca konuşmaları anladığı hâlde Hasan Amca, kendisiyle Almanca konuşulduğunda anlamazlıktan gelir. Hasan Amca'nın bu tepkisi onun, Alman toplumuna ve Almancaya küsmüş olması ile açıklanır.

Gülseren Heydorn “Uyumlu Aile” adlı hikâyede Almanların tam istediği gibi olan bir kadından ve kendi değerlerinden ödün vermeyen kocasından bahseder. Kadın, seçimler yaklaşınca burada yaşayan yabancıların Alman toplumuna uyum konularının gündeme geldiğinden bahseder. Kimi Almanlar “Aramızda bizler gibi yaşamayan, bizlere uymayan yabancılar evlerine geri dönsünler” (s.9) der. Kadın bu şekilde bahsedilen aileler arasında kendi ailesinin olmadığını, kendilerinin Almanya'ya uyum sağladığını belirtir. Kocasının arada bir meyhâneye gidip Alman arkadaşlarına uyduğunu ve susuzluğunu “Alman zezemi” dediği bira ile

giderdiğini söyler. Çocukları, Alman sınıf arkadaşlarına bakıp onlar gibi bol şekerli meyve suları, pepsi, fanta, gazoz içmeye başlar. Ev içinde sadece Almanca konuşan çocuklar, Türkçe bilmez. Ebeveynleri de onlarla Almanca konuşur. Çocuklar okullarda Alman ve Hristiyan kültürünü öğrenir. Noel ve Paskalya bayramlarını kutlarlar. Fabrikadaki Alman iş arkadaşları bir süre Türk kadınların kıyafetlerini dillerine dolayınca kadın, “onlarla” anılmaktan korktuğu için uyumsuzluk örneği olduğunu düşündüğü oyaly yemenilerini ve eşarplarını atar. Saçlarını kanarya sarısına boyar. Parklarda; köylerinden getirdiği parlak renkli ve geniş etekli elbiseleriyle banklara dizilmiş Türk kadınları kendisiyle Türkçe konuştuklarında kadın, Türk olduğu anlaşılmasın diye onlara Almanca cevap verir. Çalıştığı fabrikadaki çalışanların yarısı Türk olduğu hâlde kadın; “*Alman toplumuna uyumlarının kolaylaşması için*” (s.10) Alman işçilerle arkadaşlık kurar. Kadının kocası bu konuda ondan farklı düşünür. Ahmet, çocuklarının Noel bayramını kutlama isteklerini kabul etmez; bunlar bizim törelerimiz yok deyip “*Bu yaştan sonra çocuklara uyup gavur mu olacağız*” (s.11) şeklinde tepki gösterir.

Fethi Savaşçı “Elbe Kıyısında” adlı hikâyede ne yaparsa yapsın Alman olmayacağını bilincinde olan ve birbirinden çok farklı iki dünya arasında kalan birinden bahseder. Hikâyenin kahramanı yolda karşılaştığı bir kadının, kendisini İspanyola benzetip İspanyolca bir şeyler söylediğinden bahseder. Hikâyenin kahramanı, bundan hareketle kadının hangi milletin olabileceğine dair tahminlerde bulunur. Adam; yabancıların Almanya’da bir türlü mutlu olamamalarının nedenlerini ve onların Almanlardan farklı yönlerini uyum bağlamında şöyle açıklar:

“(...) *Hasta la visto Amigo (Allaha ismarladık arkadaş!) dedi. Beni İspanyola benzetmişti. Pansiyon odasında bekleyen sevgilisinin yanına çıktı. Kendisi de İspanyola benziyordu. Portekizli de olabilirdi. Yunanlı da Türk de. Neden olmasın? Alman olmadığımız her yanımızdan sarkıp dökülüyordu. Bir kez kazık gibi oturuyorduk sandalyede. Gereğinden fazla da asık yüzlüydük. Kuşkuyla bakıyorduk çevreye. Almanlardaki o rahatlık yoktu davranışlarımızda. Yabancılik duygusundan kaynaklanan kuruntuların baskısı altındaydık. Bu baskılardan silkinip de bir türlü mutluluğa kavuşamıyorduk. İkilemli bir dünyada yaşıyorduk. Esmer tenimizi de bıçakla kazıyıp atamazdık ya!..*” (s.128-129)

Hüdaî Ülker’in “Gurbet İnsanları” adlı hikâyesinde Niyazi Hoca, yabancılarla Almanların kaynaştırılmasının başarısızlığı için onların arasındaki uçurumun bir türlü kapanamadığını söyler.

Rıza Hekim “Kırk Yılda Bir Yaş Günü” adlı hikâyede, Türklerin ve Almanların birbirilerine dair önyargılarının iki tarafın birbirilerine yaklaşmasını zorlaş-

tırdığından bahseder. Türklerin Alman toplumuna uyumları ve Almanların bu konudaki yaklaşımları şöyle anlatılır:

“(...) Kimsenin Alman'a, 'Yabancılara uyacaksınız' dediği yoktu. Ama o, 'Bana uyun mesele kalmasın' diye diyor, Türkler ile aralarındaki gelenek ve din farkını 'uyum' için engel olarak görüyordu. Türklerin arasında öylesi vardı ki, Almanya'da senelerdir bir Alman'ın evine girmemişti. Yine öylesi vardı ki, evinin kapısı bir Alman tarafından aralanmamıştı...” (s.116)

Özdemir Başargan'ın “Ölü Henüz Soluyordu” adlı hikâyesinde de Alman bir ailenin, Türk çocukların çoğunlukta olduğu bir çocuk yuvasındaki oğullarının kaydını silmesinden bahsedilir. Kadın çocuklarının Türk çocuklarından Türkçe öğrendiklerini, evde de Türkçe konuşmaya başlamalarını gerekçe olarak gösterir. On yıldır Almanya'da çalışan hikâyenin kahramanı bu durumu eleştirir:

“(...) On yıldır Almanlarla çalışırım. Pekiyi değilse de kendimi kurtaracak kadar iyi Almanca belledim onlardan. Onlar benden Türkçe “Merhaba” demesini bile bilemediler, belleyemediler. On yılda! On yılda...kendilerinin bellemediği bir yana, çocukları birkaç kelime Türkçe konuştu mu, paniğe kapılıyorlar, sevineceklerine!...” (s.28)

Gülay Durgut, Almanya'daki Türk basınında uyum konusunun daha çok Almanların Türk kültürüne ilgi göstermesi, önem vermesi şeklinde yorumlandığını ve gazetelerde bu tür haberlere öncelik verildiğini belirtir. (1993:235) Özdemir Başargan'ın yukarıda anlatılan hikâyesinin aksine, kimi hikâyelerde Gülay Durgut'un belirttiği gibi Almanların Türklere ve Türk kültürüne ilgi duydukları anlatılır. Bu kişilerden bazıları “II. Dünya Savaşı'ndaki faşizmi bütün boyutlarıyla bizzat yaşamışlardır.” Onlar; Türkçe öğrenmeye çalışır, Türk yemeklerine alışır, Türkler gibi davranırlar.

Fethi Savaşçı'nın “Luisa'nın Köpeği” adlı hikâyesinde de Martin'in, Türklerin alışkanlıklarını kazanıp Türkler gibi davrandığından bahsedilir. Martin ile Mehmet bir mekânda bir şeyler içerler. Kalktıklarında Martin hesabı kendisinin ödeyeceğini söyler. Bunun nedenini soran Mehmet'e şu cevabı verir:

“(...) Neden olacak, maaşın namusu var...Sen bizim masamıza konuk geldin. Belediyede çalışan temizlik işçileri var. Hepsi de Türk. Bu çevredeki kahvelerde alışkanlıklarını Almanlara da bulaştırdılar. Güzel bir alışkanlık, öyle değil mi Egon?...” (s.50)

Fakir Baykurt'un “Dokuztaş” hikâyesindeki Walter de böyle biridir. Walter, Türk işçileri kendisine şaka yaptığında bu şakaları kaldırabilen biridir. İş sonrası

Türk işçiler onu çaya davet ettiğinde onların bu teklifini geri çevirmez. Walter, Türk adlarını doğru söylemeye ve Türkçe konuşmaya çalışır. Fiziki özellikleri görmezden gelinirse yalnızca Türkçe konuştuğunda onun Alman olduğu anlaşılır. Walter, misafirlğe gittiği evlerde Türkler gibi bağdaş kurup oturur, Türkler gibi elini arkadaşlarının omzuna vurur. Walter, başta çiğ köfte olmak üzere ve diğer Türk tatlarına ve yemeklerine de alışmıştır.

Fakir Baykurt'un "Sarı Saçlı" hikâyesinde ise yirmi yıl Almanya'da yaşayan Murat Özdemir'in, buraya alışmadığını belirtip Türkiye'ye dönmek istediğinden bahsedilir:

" (...) Murat Özdemir, 'Ben döneceğim' diyordu. 'Kalan kalsın, ben yurduma döneceğim!..! Böyle böyle, yılları 20'ye doğrultmuştu. 'Şimdiye kadar dönmedim, ama döneceğim. Almanya iyi. Ama bana göre değil. Ben bu yurda ayak uyduramam...' (s.151)

Gülseren Heydorn da "Yama" ve "Çeşitleme" adlı hikâyelerinde Almanya'da yaşayan Türklerin ne yaparlarsa yapsınlar buraya bir türlü alışamadıklarından bahseder.

"Yama" adlı hikâyede yıllardır Almanya'da yaşayan hikâyenin kahramanının, yaşadığı kente alışamamasından, Almanya'yı benimseyememesinden bahsedilir. Hikâyenin kahramanı aslında yaşadığı yeri sevdiğini ve burayı beğendiğini belirtir. Yemyeşil parklarda taze çimlerin kokusunu ciğerlerine çektiğinde mutlu olur. Ekmek kırıntılarını göldeki ördeklere attığında dinlenir, kimse de ona karışmaz. Yine de buradaki hiçbir güzelliğin kendisine ait olmadığını ifade eder. Soluduğu havanın, saat gibi işleyen trafiğin, adım başı bırakılan çöp kutularının, uyumlu evlerin, temiz sokakların, kilise çanlarının hiçbirinin kendisine ait olmadığını söyler. Almanların kendisini dışlamadıklarını; aslında kendisinin Almanların arasına girip onlarla ilişki kurmadığını söyler. Almanların, konuşmaya da arkadaş olmaya da açık insanlar oldukları hâlde kendisinin öyle olmadığını söyler. Hikâyenin kahramanı, Almanların anlattığı fıkralara gülemediğini ve onların ağladıklarına üzülemediğini söyler. Kendisinin yaşadığı yere ait olmadığını şöyle anlatır:

"(...) Olmuyor, bir türlü olmuyor. Yıllarca içinde yaşadığım bu kent benim olmadı. Sokaklarda rastlaştığım tanıdık yüzlerden biri değilim. Ben buralı olmadım..." (s.36)

"Çeşitleme" adlı hikâyede yirmi beş senedir Almanya'da yaşayan ve lokanta işleten adam, yüz yıl daha Almanya'da yaşasa da 'buralı' olamayacağını söyler. Kanında 'Türklük' olan birinin 'bunlardan' olmasının mümkün olmadığını belirtir.

1.3. Kuşak Farkından Kaynaklanan Sorunlar

N. Abadan Unat, Almanya'daki birinci ve ikinci kuşak Türkleri kıyaslarken birinci kuşağın; Türkiye'ye dönüş hayâlleri ile oyalandığını, neo-feodal bir uyum biçimi olarak tüketim yolu ile itibar kazanmaya çalıştığını ve kolektif kimliğe sarıldığını belirtir. Buna karşılık ikinci kuşağın; kısmî ya da tamamen asimilasyonu seçebileceklerini, aşırı saldırganlıkla ya da mutlak kayıtsızlık yoluyla sisteme başkaldırabileceklerini anlatır (2002: 183). Hakkı Keskin ise sosyalizasyonlarını Almanya'da tamamlayan ikinci ve üçüncü kuşak hakkında şöyle der:

"(...) Onların anne/baba, büyükanne/büyükbabaları ve memleketleriyle olan bağları elbette o denli güçlü değil. Ama onların da-ailelerinden aldıkları kültür eğitimiyle- Türk kültürüne az ya da çok bağlılıkları var. Bazıları kendisini Türk'ten çok Alman hissediyor; bazıları da Alman'dan fazla Türk. Çoğunlukla kişiden kişiye değişen oranlarda ilginç bir Alman-Türk çift kimliği alışıma ortaya çıkıyor..." (2011: 63)

Hikâyelerde de Almanya'da doğan ya da burada büyüyen çocukların ve gençlerin, ebeveynlerine göre Alman toplumuna daha iyi uyum sağladıklarından bahsedilir. Çok iyi Almanca öğrenen gençlerden bazıları Almanlardan ayırt edilemez. Onlar, kimi konularda ebeveynleri ile anlaşamazlar. Almanların da bu genç kuşağa olan yaklaşımları olumludur. Almanya'da uzun yıllar kalanların artık yeme içme, giyim kuşam alışkanlıkları da değişir. Türk kadınlarının da kimi konularda Alman kadınlardan geri kalmadıkları anlatılır. Bu kişilerin Almanya'da kaldıkları süre arttıkça Türkiye ile olan bağlarının daha da zayıfladığı ifade edilir. Bu gruptaki kişiler Türkiye'ye gittiklerinde, doğdukları ve büyüdükları topraklara yabancılık duyar ve Almanya'daki hayat anlayışlarını Türkiye'de sürdüremezler. Onlar, Almanya'daki hayatlarını özledikleri için Almanya'ya bir an önce geri dönmek isterler.

Fakir Baykurt "Suya Kim Yakın" adlı hikâyesinde Sultan ve Mahmut'un, çocuklarının kendi kültürlerini Almanya'da da sürdürmeleri için çabalarken çocukların ise ebeveynlerine artık Türkiye'de olmadıklarını anlatmaya çalıştıklarından bahseder. Sultan, kızları Kezban ve Zeynep'e gelecekte Almanlar gibi pastacı olmamaları için yurt yemeklerini yapmayı öğretir. Babaları Mahmut, çocuklarına Almanya'da yaşasalar da Türk olduklarını unutmamalarını, kendi kültürlerinden vaz geçmeyeceklerini söyler. Mahmut bir gün oğlu Nevzat'tan su isteyince oğlu; babasının suya daha yakın olduğunu söyleyip ona kendin doldur der. Sinirlenen baba, oğluna geleneklerinden bahseder. Küçüğün büyüğe su vermesi gerektiğini söyleyince aralarında şu konuşma geçer:

Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerinde Türklerin Almanya'ya Uymu

“Geleneğimize göre suyu verecektin; biz Türk’üz!”

“Ah baba! Türk’üz ama yıllardır Almanya’dayız!”

“Bağırma! Almanya’dayız ama Alman değiliz!”

“Baba her gün buranın kültürünü alıyoruz!”

“Kültürünü al, ama suyu da ver! İştten geldim, yorgunum!”

“Ama baba, okuldan geldim! Ben de yorgunum...”

“Bağırma! Sen gençsin, bana yardım edeceksin!”

“Dinle baba! Sen de yaşlı değilsin! Hasta ve sakat hiç değilsin! Biz okulda öğrendik: 1) Yaşlılara; 2) Hastalara; 3) Sakatlara yardım edilir. Öğretmen böyle söyledi. Sen işini kendin yapabilirsin ...”

“Kim söyledi bunları? Hangi öğretmen söyledi?”

“Sınıf öğretmeni Herr Vogel söyledi...”

“Söylesin! Biz kültürümüzden çıkamayız!..” (s.15)

Molla Demirel, “Helga’nın Anlattıkları” adlı hikâyede otuz yıldır Almanya’da yaşadığı hâlde Aktan’ın, Alman toplumuna uyum sağlayamamasından bahseder. Hüseyin, kuzeni Aktan’ı ziyarete gider. Aktan’ın eşi Ayten daha serin olduğu için misafirini balkonda ağırlamak ister. Aktan ise komşuları bikiniyle balkona çıktıkları için balkonda oturmayı istemez. Ayten, eşinin otuz yıl önce köyünden nasıl geldiye *“bu kocaman Avrupa kentinde aynı kafayı taşıdığını”* (s.59) söyler.

Muammer Bilge, “Almanya’da Kalan Oğul” adlı hikâyede Almanya’da doğan, Türkçeyi iyi konuşamayan Metin’in anne ve babasıyla Türkiye’ye geri dönmek istememesinden bahseder. Metin, annesi ve babası ile konuştuğunda çoğu sözcüğün Türkçesini bilmediği için Almanca konuşur. Metin; kot pantolon, üst düğmeleri açık gömleği, topuklu çizmeleri ve uzun saçlarıyla Alman gençlerinden ayırt edilmez. Okulu yarıda bırakan Metin’e babası, kendileriyle birlikte Türkiye’ye dönüp orada okulunu tamamlayabileceğini söyler ve *“Almanya kime yaradı ki sana yarasın? Baksana yabancıları seven, isteyen yok ki”* (s.110) der. Metin ise Almanya’da doğup burada büyüdüğünü söyler ve geri dönmeyi kabul etmez:

“(..) Ama anne, siz de beni anlayın biraz! Sizler için burası nasıl yabancıysa, gideceğiniz yer de benim için o kadar yabancı. Yaşantısı, dili her şeyi yabancı bana!..” (s.111)

Annesi, oğluna biletini bile aldıklarını söyler ve onu dönmeye iknâ etmeye çalışır. Oğluna, evlerini dağıttıklarını artık burada evleri olmadığını söyler ve

Almanya'da nerede kalacağını sorar. Metin bir iş bulup çalışacağını söyler ve "dilinizi bile doğru konuşamıyorum" (s.110) der. Kız arkadaşı Karin ile kalacağını söyleyince annesi, Karin'in adını duyunca şöyle der:

"(...) Karin mi? Yoksa aklını o kız mı çaldı? Ocağın sönsün Almanya! Dağıttın bizi, parçaladın!.." (s.110)

Gönül Özgül, "Sevgili İstanbul" ve "Bir Gün Sana Gelirken" adlı hikâyelerinde Türkiye'ye kısa ziyaretlerde bulunan karakterlerin bir an önce Almanya'ya dönmek için can attıklarından bahseder.

"Sevgili İstanbul" hikâyesinde hikâyenin kahramanı kadın Almanya'dan Türkiye'ye döndüğünde; "İstanbul'un tozlu yolları ve sıkıntılı binalarını" (s.34) görünce geldiğine pişman olur. Havaalanından evine gitmek için bindiği takside, dönüp dönüp gerilere bakar. İstanbul'a geldiği ilk gün, geri dönmenin hesabını yapar. Kendi evinde olduğu hâlde kendisine ait bir odası olmayan kadın, sokaktan içeri giren çingiraklı seslerden ve komşularının yüksek sesle dinlediği müzikten dolayı sürekli kulağını tıkamak zorunda kalır. Eve vardığında yüzünü yıkamak ister; ama suların iki aydır akmadığını öğrenir. Karşılaştığı bu manzara dolayısıyla ailesinin hazırladığı yemekleri yemez. Planladığı tarihten önce Almanya'ya dönmeyi düşünür, günlerinin bir an önce geçmesi için hep takvim yapraklarına bakar durur. Annesi ve komşuları ona, ne zaman Türkiye'ye temelli döneceğini sorarlar. Kadın, ailesinden uzak olduğuna sevinir ve kesin dönüş yapmayı düşünmez. İstanbul'da sokaklarda dolaşırken, kendisinin "bu arabesk sokaklara" (s.37) ne kadar yabancı olduğunu düşünür. Üç bin kilometre uzakta olan Almanya'daki evini, istediği zaman kapatabileceği televizyonunu, sıcak suyunu ve yalnızlığını özler. Kendisini İstanbul'da eğreti bir yerde hapsolmuş gibi hisseder.

"Bir Gün Sana Gelirken" adlı hikâyede hikâye kahramanı kadın, İstanbul'a gelip annesinin mezarını ziyaret ettikten sonra kendisini doğduğu ülkeye bağlayacak bir bağın kalmadığını söyler. İstanbul'un artık çocukluğunun kenti olmadığını görür. Buranın özlenecek bir şeyinin kalmadığını anlar. Türkiye'de "toprağın üstünde olmakla, altında olmak arasında pek fazla bir ayırım" (s.46) olmadığını düşünür.

Fakir Baykurt "Yuh Yuh!" adlı hikâyesinde Emine'nin, memleketine döndüğünde ve Almanya'ya gittiğinde farklı giyinmek zorunda kaldığı için bu durumdan yakındığından bahseder:

"(...) Emine, Oberaden'de pantolon blüz giyiyordu, ama izinlerde uzun etek takıyor, başına eşarp örtüyordu. 'Keyfimin kâhyası gibi herkes giydiğimi, çıkar-

diğımı konuşuyor! Ellerin insanı at gibi çalışıp paşa gibi yaşarken, bizimkiler durmadan dedikodu yapıyor'..." (s.122)

Emine, memlekete izne gittiğinde uçakta karşılaştığı gurbetçilerin on yıl öncesine göre yaşadıkları değişimden bahseder.

"(...)Madende, kömürde, saymakla bitmeyecek irili, ufaklı fabrikalarda çalışanların sekiz on yıl öncesine benzemiyordu kılıkları. Hepsinin kellesi kulağı düzelmişti..." (s.122)

Aysel Özakın "Kanal Boyu" adlı hikâyesinde on bir yıldır Almanya'da yaşayan Gülizar'ın Almanya'daki yaşantısını memlekette de sürdürmesinin, ailesi tarafından nasıl karşılandığına dikkat çeker:

"(...)Artık bana söz geçiremiyorlar, dedi Gülizar. Bizim orda kızlar köle gibi yaşıyor. Dayımgüllere dedim ki; bana karıştırsanız bir daha köye hiç gelmem. "Gâvur olmuş" diyorlar benim için Desinler n'apalım..." (s.75)

Fakir Baykurt, "Bizim İnce Kızlar" ve "Yurda Giden Kızlar" adlı hikâyelerinde Almanya'ya uyum sağlayan başarılı Türk kızlarından bahseder.

"Bizim İnce Kızlar" hikâyesinde hikâyenin kahramanı, Türk kızlarının da tıpkı Alman kızları gibi erkeklere mâl edilen tramvay ve otobüs şoförlüğü yaptıklarını belirtir. Almanların; Türklerin Almanya'ya uyum sağlamadıklarına yönelik iddiasına karşılık *"Çalıştığımız iş yerlerinde, otomobil sürdüğümüz otoyollarda yarım milim aksama yapmayız."* (s.6) der. Türklerin Almanca ile ilişkisi ise uyum çerçevesinde şöyle anlatılır:

"(...) Çokluğumuz, asıl, işyerlerinde, okullarda belli olur. Hamborn, Marxloh, Meiderich gibi mahallelerden şehir merkezine gelen tramvaylarda epey yer tutarız. Kadınlarımız ucuzluk yapan mağazalara iner. Alçak sesli konuşmaları kalın Almancanın içine vicir vicir, bicir bicir bir güzelliştir. Almanlar bu sözüme alınır, ama dilleri biraz kalındır. 'Şeker' demezler, 'Zukka' derler. Konuşurken sanki gırtlakları yırtılır...Bizimkiler Almanca'yı güzelleştirdi. Tramvayın içindeki seslere kulak veriyorum. Bülbülünki gibi ince bir Türkçe..." (s.6)

"Yurda Giden Kızlar" hikâyesinde çok iyi Almanca konuşan Ayşe, Türk olduğunu söylediğinde Almanlar ona inanmakta zorluk çekerler. Almanlar Ayşe'nin tekstil öğrencisi olduğunu öğrendiklerinde 'Hmm!' derler ve *"Okullarımız öğretmiş!"* (s.199) diye övünürler.

Fakir Baykurt, eğer gerekli şartlar yerine getirilirse Türk gençlerinin de en az Alman akranları kadar belki onlardan daha da başarılı olabileceğini anlatmak ister. Almanların; Almanya'da doğan ya da burada büyüyen, Almanca'yı iyi öğ-

renen ve Almanya'ya uyum sağlayan Türkleri görünce mutlu olduklarına dikkat çekilir. Bu hikâyelerde anlatıldığı gibi gerçek hayatta da Almanca yazan E. Sevgi Özdamar ve Renan Demirkan gibi son kuşak Türk yazarların Almanya'da kolayca benimsenmeleri; onların Almanya'da eğitim görmüş olmaları, Alman toplumuna uyum sağlamış ve Alman kültürüyle bütünleşmiş olmalarıyla açıklanır (Kuruyazıcı, 1992: 7).

Y. Ziya Bahadınlı "Milyarlarca İstiridye" adlı hikâyede; hikâyenin kahramanı olan kadının, Türkiye'den Almanya'ya gelenlerin yaşadıkları değişimi nasıl gördüğünü aktarır. Kadın, Türkiye'den Almanya'ya geldikten sonra artık kendisini "Berlinli özgür bir kadın" olarak tanımlar. Kadın, Avrupa'ya geldikten sonra insanların değişmesini şu şekilde açıklar:

"...Avrupa'ya gelen insanımızın değiştiğini söylüyorlar. Doğru bir bakıma. Bunca yılın baskısı bir süre sonra kalkmaya başlıyor. Töre anlayışımızda bir genişleme, bir hoşgörü belirliyor örneğin..." (s.74)

SONUÇ

Göç, bireylerin ve toplumların yaşamında köklü değişikliklere neden olur. Göçmenlerin göç ettikleri topluma ya da ülkeye uyum sağlamaları uzun yılları alabilir. Almanya'ya işgücü olarak giden Türklere önceleri yalnızca işçi olarak bakılmış, onların insani yönleri, kendilerine ait dilleri ve kültürleri olduğu görmezden gelinmiştir. Türkler de Almanya'ya gittikten sonra bilhassa dil bilmedikleri için Alman toplumuna uyum sağlamada ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır. Bunun yanında onların, Türkiye'deki hayatlarının aynısını Almanya'da sürdürmeye çalışmaları da uyumu güçleştirmiştir. Göçün, Almanya'ya giden Türklerin hayatlarında ne tür değişiklikler oluşturduğu bizzat göç sürecini yaşayan Türk yazarlar tarafından da ele alınmıştır. Değişik nedenlerle Almanya'ya göç eden ilk kuşak Türk yazarların eserlerinde uyum konusu; Türklerin Almanya'ya ve Alman toplumuna uyum sağlamamalarının nedenleri, Almanların göçmenlerin uyum sağlamalarından ziyade onların asimile olmalarına karşı gelişen tepkileri, genç kuşak ile ebeveynlerinin kuşakların uyuma yönelik farklı durumlarından bahsedilmiştir. Uyum konusu ve Türklerin uyum sorunları edebi eserlerde çoğunlukla Türk ve Alman toplumuna yönelik eleştirel bir tutumla anlatıldığı tespit edildi. Türk işçilerin yalnızca işgücü olarak görülmesi ve onların toplumsal, kültürel değerlerinin görmezden gelinmesinin, Türklerin aynı yerleşim yerlerinde bir araya gelip burada Alman toplumundan soyutlanmalarına neden olduğu anlatılmıştır. Bu eserlerde, Türklerin dışlandıkça Almanlardan uzaklaşıp kendi kültürel kimliklerine sığındıklarına dikkat çekilmiştir. Almanya'ya ilk çalışmaya giden işçilerin

eğitim seviyelerinin düşük olduğu ve modern şehir hayatından bihaber oldukları için kültür şoku yaşadıkları, bunun da beraberinde uyumsuzluğu getirdiği anlaşıldı. Bu durumdaki Türklerin yaşadığı sorunlar trajikomik bir şekilde ifade edilmiştir. Hikâyelerde Almanlar tarafından dışlanan kimi Türklerin bu durumu bertaraf etmek için kendi değerlerinden ödün verip Almanlara “benzemeye” çalışınca hiçbir zaman Alman olamadıkları ve Türk olarak da kalmadıkları anlatılmıştır. Bu yönüyle bu eserlerde trajedilerle karşılaşılır. İlk kuşak Türklerin çocuklarının Almanya'ya olan bağlılıkları Türkiye'den ve milli değerlerinden uzaklaştıklarına; bu yüzden kuşaklar arasında bir çatışmanın ortaya çıktığına dikkat çekilmiştir. Bu çatışmada Türkiye'yi benimsemeyen genç kuşak, artık gerçek vatanlarının Almanya olduğunu söylerken ebeveynleri ise tam aksine Almanya'da geçici olduklarını ve asıl memleketleri olan Türkiye'ye döneceklerini söylerler. Eserlerde bu durumun aslında Almanya'nın yabancı karşıtı uyum politikasından kaynaklandığı anlatılır. Bu yönüyle hikâyelerde dile getirilenler Almanlara, birlikte yaşadıkları Türklerin neden Almanya'ya uyum sağlayamadıklarını anlama fırsatını verir. Bu yönüyle bu eserler, sanat değerlerinin ön plana çıkmasından çok sosyal bir belge niteliğindedir.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Adıgüzel, Y. (2011). *Yeni Vatanda Dini ve İdeolojik Yapılanma Almanya'daki Türk Kuruluşları*. İstanbul: Şehir Yay.
- Akca, N. Ceyhan. (2015). “Menekşe Toprak”ın Öykülerinde Almanya'ya Göçün Farklı Yüzleri”. *Turkish Migration Conference*'ta sunulan bildiri, London: Transnational Press, 467-475.
- Akçam, D. (1998). *Sevdam Ürktü*. Ankara: Arkadaş Yay.
- Aydın, Y. (2012). Türkiye ile Almanya Arasındaki Göç Hareketleri ve Değişim: Veriler ve Gözlemler Işığında İki Ülke Arasındaki Göç Hareketlerine ve Yol Açtıkları Değişime İlişkin Bir Değerlendirme Denemesi. Fındıkçioğlu. Ü. Sözbir ve E. Zeynep Güler (Ed.). *Almanya'ya Emek Göçü (Bir Bavul, Umud ve Hayalleriyle Çıktılar Yola) İçinde (29-55)*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Aytaç, G. ve Diğerleri. (1996). Sürgün Edebiyatı Açık Oturum. F. Andaç (Haz.). *Sürgün Edebiyatı Edebiyat Sürgünleri* içinde (s.373-391). İstanbul: Bağlam Yay.
- Bahadınlı, Y. Ziya. (1982). *Geçeneğin Karanlığında*. İstanbul: Yeni Dünya Yay.
- Başargan, Ö. (1987). *Hasıraltı*. Ankara: Kerem Yay.
- Baykurt, F. (1986). *Barış Çöreği*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- _____. (1986). *Duisburg Treni*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerinde Türklerin Almanya'ya Uyumu

- _____, (1982). *Gece Vardiyası*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- _____, (1993). *Bizim İnce Kızlar*. Oberhausen: Ortadoğu Yay.
- Bektaş, H. (1981). *Yaşamı Kuşatmak/Belagerung des Lebens*. Berlin: Ararat Verlag
- _____, (1997). *Meyhane Dedikleri*. İstanbul: İnkılâp Yay.
- Bilge, M. (1986). *Kanaldaki Yabancı*. Ankara: Yaba Yay.
- Demirel, M. (1996). *Sevgi'nin Düşü*. Ankara: Sanat yapım Yay.
- Durgut, G. (1993). *Gündüz Almanya Gece Türkiye (Almanya'da Türk Basını)*. Zafer Şenocak (Ed.). *Deutsche Türken (Türk Almanlar) İçinde (231-239)*. Hamburg: Rowohlt Verlag
- Hekim, R. (1992). *Uzak Yuvada Bahar*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Heydorn, G. (1988). *Yama*. İstanbul: Yeni Dünya Yay.
- Işık, H. (1993). *Almanya'da Yitenler*. İstanbul: Fırat Yay.
- Keskin, H. (2011). *Türklerin Gölgesinde Almanya Geleceğe Yönelik Uyum Politikası İçin Görüşler*. Y. Pazarkaya (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap
- Kuruyazıcı, N. (1992). "Niçin Almanya'da Yazan Türkler". *Hürriyet Gösteri*, S.144, 4.
- _____, (2001). "Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması". N. Kuruyazıcı-Mahmut Karakuş (Yayıma Haz.). *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler* içinde (3-24). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Oralış, M. (1992). Almanya'da Oluşan Yabancılar Yazını. *Hürriyet Gösteri*, S.144, 10-11.
- Özakın, A. (1982). *Kanal Boyu*. İstanbul: Yazko Yayınları
- Özgül, G. (1991). *Geminin En Altındaki*. Ankara: Bilgi Yay.
- Pazarkaya, Y. (1998). *Güz Rengi*. İstanbul: Sistem Yay.
- Polat, T. (1992). "Ötekiler Anlatıyor". *Hürriyet Gösteri*, S.144, 12-13.
- Sakallı, C. (2018). Göçmen Edebiyatı: Ara Dilde Yazmak. *Monograf Edebiyat Eleştiri Dergisi*, S.9, 10-26.
- Savaşçı, F. (1972). *İş Dönüşü*. İstanbul: Yeditepe Yay.
- _____, (1986) *Ayva Kokulu Ev*. Berlin: Yabanel Yay.
- _____, (1988) *Kargalar*. Ankara: Kerem Yay.
- _____, (1988) *Almanya'nın Güzel Kızları*. Ankara: Kerem Yay.
- Sirkeci, İ-M.M. Yüceşahin (2014). "Türkiye'de Göç Çalışmaları". *Göç Dergisi*, C.1, S.1, 1-10.
- Suvağcı, İ. (2018). *Almanya'ya Göçün Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerine Yansıması (1961-2001)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Unutulmaz, K. Onur. (2015). Gündemdeki Kavram: Göçmen Entegrasyonu-Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği. S.G. -N.A. Şirin Öner (Ed.). *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar Tartışmalar İçinde (135-160)*. İstanbul: İletişim Yay.
- Üçgül, S. (2006). *Rus Göçmen Edebiyatı I*. Ankara: Kapadokya Yay.

Almanya'daki Türk Yazarların Hikâyelerinde Türklerin Almanya'ya Uyumu

- Ülker, H. (1983). *Gurbet İnsanları*. İzmir: Sanay-Koop Yay.
- Yazıcı, H. (2002). *Göç Edebiyatı Doğuyu Batıya Taşıyanlar Ortadoğu Hıristiyan Arap Edebiyatçıların Batıdaki Öncü İsimleri*. İstanbul: Kaknüs Yay.
- Yıldız, B. (1997). *Demir Bebek*. İstanbul: DD Yay.
- Zengin, E. (2010). Türk-Alman Edebiyatına Tarihsel Bir Bakış ve Bu Edebiyata İlişkin Kavramlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.12, 329-349.

Tablo 1: Çalışmada İncelenen Eserler ve Hikâyeler

Yazarlar	Eserler	Hikâyeler
Aysel Özakın	Kanal Boyu	Kanal Boyu
Bekir Yıldız	Demir Bebek	Demir Bebek, Kör
Dursun Akçam	Sevdam Ürktü	Afgane
Fakir Baykurt	Barış Çöreği	Yeni Cami, Kardeşimin Yitmesi, Et Kesimi, Rur Havzasında Türk Bahçeleri
	Duisburg Treni	Dokuztaş, Sarı Saçlı, Yuh Yuh!
	Bizim İnce Kızlar	Suya Kim Yakın, Bizim İnce Kızlar
	Gece Vardiyası	Yurda Giden Kızlar
Fethi Savaşçı	Kargalar	Lumpen Ömer
	Almanya'nın Güzel Kızları	Elbe Kıyısında, Sigarayı Bırakınca
	Ayva Kokulu Ev	Şef Josef'in Köpeği, Luisa'nın Köpeği
	İş Dönüşü	Birinci Kata İnemem
Gönül Özgül	Geminin En Altındaki	Biri Vardı Mutlaka, Sevgili İstanbul, Bir Gün Sana Gelirken
Gülseren Heydorn	Yama	Uyumlu Aile, Yama, Çeşitleme
Habib Bektaş	Yaşamı Kuşatmak/Belagerung des Lebens	Şey
	Meyhane Dedikleri	Ulli ve Hasan Amca
Haydar Işık	Almanya'da Yitenler	Ekim Bayramı, Elmas
Hüdaî Ülker	Gurbet İnsanları	Gurbet İnsanları
Molla Demirel	Sevgi'nin Düşü	Helga'nın Anlattıkları
Muammer Bilge	Kanaldaki Yabancı	Almanya'da Kalan Oğul, İzin
Özdemir Başargan	Hasıraltı	Ölü Henüz Soluyordu
Rıza Hekim	Uzak Yuvada Bahar	Kırk Yılda Bir Yaş Günü
Y. Ziya Bahadınlı	Geçeneğin Karanlığında.	Çilli de Çilli, Milyarlarca İstiridye
Yüksel Pazarkaya	Güz Rengi	Yargı